

קין והגל

ההיסטוריה הינה אספקלריה של התפתחות התבונה, קבע פרידריך הגל. אולם למרות התפתחות הדמוקרטיה והליברליזם, נראה כי הגנטיקה של צאצאי קין, רוצח הבל, גוברת על התאוריה ההגליאנית

במציאות ההיסטורית. אם אין התבונה האנושית נופחת חיים בגוף ההיסטוריה, נשאר הגוף בחדלונו, ובידוע שאין הזמן נענה לחידלון. לו זו אף קין הרג את הבל בטרם היות "לא תרצח", ולכן קל מעונן פושעי הדורות האחרונים, שקרמו להם ענקי ההומניזם כולטיר וקאנט.

אין ההיסטוריה אלא אספקלריה של התפתחות התבונה, היא רוח העולם - קבע פרידריך הגל הידוע כפילוסוף של ההיסטוריה. בימי קדם התגלתה התבונה בצורות הנחותות של מיתוס ושל רת, ותוך כדי תהליך דיאלקטי השילה מעצמה את קליפותיה הפרימיטיביות, והתעלתה "לרמת מודעות בהירה ועקיבה יותר", כדברי פרופ' ירמיהו יובל. ובלשונם של לסינג והרדר: "ההיסטוריה היא תהליך חינוכה של האנושות והגעתה לבגרות תבונת, שפירושה גם חירות".

למרות התפתחותה של הדמוקרטיה המודרנית ושל החברה הליברלית כאירופה ובאמריקה הצפונית, אין מנוס מהמסקנה שהגנטיקה הקינית גוברת על התאוריה ההגליאנית. העימות בין קין והבל על השליטה בעולם לא חדל. הוא פושט צורה ולובש אחרת תחתיה.

הנאורות לא השכילה לשים קץ לקנאות הדתית. השתוללות האסלאם הפונדמנטליסטי היא הביטוי הקיצוני ביותר לכך, אך גם במקומות אחרים מתחוללות מלחמות דת.

גם בתחום 'הווה' לא היתה התהוות היסטורית, אלא דווקא נפילה מן הנעלה אל השפל. התשוקה אל "הווה הראשונה" היתה אינסטינקט לבניית העולם, אולם הווה של דורנו איבדה את אישיותה, והיא הולכת ונגררת מן החירות אל השעבוד. במובנים רבים היא הפכה לחפץ שעשועים עבור לסוחר, כהיקף גלובלי. לא רק ב"תעשיית המין", גם בתעשיית הדוגמנות והפרסומת שנטלה מחווה את אישיותה ומציגה אותה עירום ועריה.

אין חירות לאלפי ילדים אוגנדים הנאלצים לברוח מדי לילה לשרות פן ייחטפו בידי מיליציות מקומיות. אין חירות לשישית מילדי העולם שבריאיותם הפיזית והנפשית מתכלה באילוצי עבודה קשה ומשפילה. ואין חירות ל-8.4 מיליון ילדים המצויים בתנאי עבדות מלאה. כל אלה אינם אלא חפצים לתשישם של בני מינם. מה מזור, השנה מציין ארגון אונסק"ו מלאות 200 שנה למלחמה בעבדות ולביטולה.

"גדול עוונתי מנשוא", אומר קין, ואינו משער כי לאחר תשס"ה שנים יימוג עוונתו לנוכח רשעת צאצאיו. כי הם, מתוך שהפכו את בני מינם לחפץ, לא נתקררה דעתם עד עשותם כלה בגוויות קורבנו-תייהם, ובכך שפלו אף מבעלי חיים בדרור של קין. המדרש מספר כי אדם וחווה היו בוכים ומתאבלים על הבל, ואין יודעים מה יעשו בגופתו: "עורב אחד שמת חברו אמר: אני מלמד לאדם זה מה לעשות. נטל את חברו וחפר בארץ לעיניהם וקברו. אמר אדם: כעורב זה נעשה. מיד נטל נבלתו של הבל וקברה בארץ".

אין התהוות להיסטוריה אם נעלה עורב בימי קין מבני אנוש משחיתי גופות בעידן הנאורות. תשס"ה שנים לבריאת העולם, דקה אחת להיסטוריה ●

נפלאות דרכי הזמן: המעבר מתשס"ד לתשס"ה מרחיקנו בזמן מבריאת העולם, ואין הוא מרחיקנו מקין. נפלאים דרכי הזמן: תשס"ה שנים לבריאת העולם, ורק דקה אחת עלובה להיסטוריה האנושית. צעד גדול לעולם, עקב עצלה לאנושות. נפלאים דרכי הזמן, שכל כולו אינו קיים אלא מכוח מה שמתהווה בו, כלומר מכוח זה שנוצר הווה, ואז בידוע שגם היה עבר. התהוות, על פי ההכרח הטאורי-טולוגי, אינה קיום אינרטי, עקר, אלא קיום של התחדשות, ואם אין התחדשות אין התהוות ואין זמן. מאז בריאתו התהדר העולם במידת הזמן שיש בו, שאין הרי העולם היום כהרי העולם אתמול. אתמול הרג קין את הבל באבן שבידו, והיום קין הורג את הבל בפצצות, ובין אתמול והיום התהוו סוגי משחית שונים, כמו גם כלים ליישובו של עולם, וכל אחד מתגאה על קודמו. ויהי זמן!

מה שאין כן בעצם הריגתו של הבל, שאין הריגתו היום מהווה חידוש על הריגתו אתמול. אם יש חידוש כלשהו הריהו רגרסיבי: קין של אתמול לא ראה הרג מימיה, ועל כן לא ידע מה תהא תוצאת הטבעת האבן במצחו של הבל. קין של היום יודע גם יודע.

יש זמן לעולם, ואין זמן להיסטוריה. ההיסטוריה נעצרה בקין. דיכוי אדם בידי זולתו, רודנות, רשעות, קנאות דתית ואידיאולוגית, זימה ומזימה - אלה הם רק חלק ממרכיבי הגנטיקה הקינית. במדרש בראשית רבה מובאים שלושה הסברים למחלוקת בין קין והבל; הראשון מייחס אותה למניעים כלכליים: האחים התקשו לחלק ביניהם עולם ומלואו. השני מייחס אותה לקנאות דתית: כל אחד מהם התעקש שבית המקדש ייבנה בתחומו. השלישי קובע: "על חווה הראשונה היו מדיינין", כלומר, על עסקי נשים. אלו הן, אכן, המולקולות של ההיסטוריה.

אמנם, רבים הם קנייני הרוח שהלכו והצטברו במשך הדורות; קניינים המבטאים התהוות שאינה נובעת מן היצירות הגסה. קניינים של אסתטיקה וחמלה, ושל השילוב שבניהם. האסתטיקה היא, כמובן, האמנות, הכוללת גם את המחשבה הפילוסופית ואת הספרות. החמלה היא ביטוי להכרה שבני אנוש נוערו למימוש עצמיותם ולא לשימוש בידי זולתם. הלא הם צאצאי אדם הראשון, שמהותו, לא כנברא לפניו - מחיות הקורש עד חיות השדה - היא החירות. לפיכך, הותר לו לאדם לשעבד לטובתו את כל הנברא לפניו, אך תועבה היא לו לשעבד לצרכיו את הרומה לו בצלמו ובדמותו, דהיינו את זולתו ואת א-להיו (והרי זוהי מהות האלילות). ושילוב שניהם הריהו האידיאולוגיות החברתיות והמדיניות שיש בהן גם מן המשפט המחולל אסתטיקה חברתית וגם מן החירות האינדיבידואלית.

קנייני רוח אלה שהתהוו הטביעו בהיסטוריה את מימד הזמן, שכן מראשית דברי הימים חלה התפתחות מדפוסי תרבות גסים לרפוסים מעודנים יותר: שיעבוד האדם בידי זולתו, כמו גם הורדת האל משמי מרום לשימוש האדם, איבדו במשך הדורות את תוקפם כחוק הטבע, ותחתיהם עלו מושגים נעלים יותר, המעלים על נס את האוטונומיה של הפרט.

אם כן נמצא טיעונו דלעיל מופרך. אלא שיש להבין חין בין התפתחותה של המחשבה לבין התממשותה

ד"ר שלמה פרלה הוא מרצה ליחסים בינלאומיים